

HERMAN LIPÓT MŰVÉSZETE

Az örök nagy versenyfutásban, mely a siker és elismerés felé lendíti a becsüvagyó művészt, Herman Lipót szinte erőfeszítés nélkül s igen hamar érkezett be. Amartika szerencsefiak közül való, kikre figyel a világ, az egyébként túlkritikus és aggályos világ, még mielőtt igazi alkotásaikba belefogtak volna. Mások munkáját egyedül csak „teljesítmény”-nek fogadja és bírálja el a közönség, de a szerencsefiát nagyszerű ígéretnek veszi és érdeklődve várja a folytatást. Herman Lipót esetében így volt ez kezdet óta. Még növendék korában, a Mintarajziskola padján, feltűnik anyjáról festett arcképével. Itt magára vonja Székely Bertalan, az intézet elvonultan élő igazgatójának figyelmét, aki megáll a tanítvány munkája előtt. Ez a kép nem megy kísérletszámba már, a gyermek hiáláérzés az első teljes alkotásra ihlette a festőt. Utóbb megvásárolja az állam és a Szépművészeti Múzeum modernjel közé sorozza. Az iskolaévek után Herman Lipót terveivel s álmaival nem marad egyedül. Csakhamar megtaláljuk őt a „beérkezett” művészek társaságában, kik úgy fogadják, mintha régen közbük tartozott volna. Pedig akkor még körvonalakban sem bontakozott ki az út, melyet egyénisége és tehetsége révén járnia kellett. Nem akarjuk itt a művész életrajzát megírni, csak arra a különös jelenségre mutatunk rá, mely időről-időre megisméllődött pályáján. Valóban azt lehet mondani róla, hogy sikereit mindig utóbb szolgálta meg, bőven adózva mindazoknak, kik hittek benne. És ma is, mikor harmadik kollektív bemutatója az Ernst-Múzeumban megtörtént (1912-ben volt az első és 1924-ben a második), férfikorának és alkotóerejének delén, úgy találjuk, hogy bár sokat beváltott abból, amit ígért, még mindig nyílt az Izzgató kérdés, hová ível derős és kifogyhatatlan képzelőereje, eszközökben egyre finomuló festészete?

Herman Lipót malsága és korszerűsége dacára nem tartozik sem az impresszionistákhoz, sem pedig az utónak következő iskolák valamelyikéhez. Az elsőktől elválasztja őt az

a törekvése, hogy képeiben a valóság fölémelkedő kompozíciót adjon, az utóbbiaktól, — akik szintén a látót benyomásoktól elvonatkozva dolgoznak, — erős és gondolatkerülő érzékisége különbözteti meg. Ezek a kézenfekvő megállapítások nem egészen fölöslegesek, ha igazán és lényegében akarjuk megfogni pikturáját.

Mit is jelent a komponáltság valamely képben? Elsősorban azt, hogy a művész nem áll meg a pusztá benyomásnál, mit a külvilág keltett benne, hanem elmélyíti és összefüggésbe hozza érzésvilágával. Úgy tesz, mint a gyermek, kit erősen megfognak a látott dolgok és elindítják a fantázia ösvényein régi vagy csak sejtett emlékek felé. Amikor a gyermek beszámol arról, hogy mit látott, már nem az „igazat” mondja, hanem szívesen összevegyíti s egymásba fonja a rideg tényeket és ebben a mesészerű hangulatban kéli világot. A mai lélektannak van egy Izzgatóan érdekes fejezete — az *eidetika* —, mely foglalkozik ezzel a különös jelenséggel és bizonyítja, hogy magában álló, izolált érzéklés nincs, csak láncszerűen kapcsolódott, emlékektől és vágyaktól át-meg átszótt látások. Minél gyermekdedebb a lélek, annál erősebben és gyakrabban érvényesül nála ez az egyensúlykereső tendencia.

A kompozíciónak csak egyik alkotó eleme az összelet, benyomást és emléket keverő képlátás. Ha a gyermek példájánál maradunk, azt találjuk, hogy az erősebb élményekbe hamar belevegyül a félelem érzése és a benyomás könnyen átalakul torzképpé. Itt van a lélektani gyökere a karikatúra-csinálásnak is. Talán nem véletlen, hogy Herman Lipót pályája kezdetén, mai kiforrtságától messze állván még, karikaturistának indult. A torzkép azonban ellentéte a kompozíciónak. Tulajdonképpen csak hevenyészett védelmi állás, mely arra szolgál, hogy a nyugtalanító érzések ne találjanak bennünket felkészületlenül. Kisebb a baj, ha mi szabjuk meg az arculatát. A kompozíciótól mást várunk. A lélekben működő egyen-

súlytörekvésnek meg kell keresnie az utat a harmónia felé. Megnyugtató és szép legyen, ha arra törekszik, hogy az egyéni élményen túl jelentőségesnek és művészi értékűnek bizonyuljon. A kompozícióban ezért egyszerű el kell tűnni mindennek, ami véletlen, egyszeri és csak kírívó voltával szembeillő; másrészt magába kell foglalnia mindazt, ami a pillanaton túl is lényeges az élményben. A komponáló művész valami szabályt keres, a zenei ritmussal rokon, csak érzéssel mérhető arányosságot, mely kifejezésre jut a kép minden elemében: az alakok formáiban és az ábrázolás döntő eszközeiben is, a színadásban.

A festői kompozíció tehát mindenképpen nehéz és sokszor nem maradéktalanul megoldható feladat. Ez áll oly korokra is, mikor a képkomponálás művészete hagyományok alapján fejlődik és az egyéni hívatottság mellett úgyszólván műhelyszellemből táplálkozik. A modern festészetben ilyen tradíciók még nem bontakoztak ki. Hans von Marées, aki mélyen hathatott Herman Lipótra, tragikus őse, egyben mintaképe ennek a le nem zárt iránynak. Akik nálunk tanítómenterei voltak Herman Lipótnak, Balló Ede és mások, a művészet más körében éltek és mit sem adhattak, mire a tehetséges fiatal kezdő építhetett volna. Jó néhány évig szinte iránytű nélkül dolgozott és bár ontotta magából a képek és rajzok egész sorát, amit csúndi, friss ötlet és „músonon kívüli” szám maradt csupán. Egy-két külföldi tanulmányút adta meg a módot, hogy Herman Lipót most már igazi irányban elinduljon. A jelszavakkal dolgozó kritika kénytelenségből megállapította Herman Lipótról, hogy művészete egy új klasszikusság felé törekszik. Ez kétségtelenül igaz, ha arra gondolunk, hogy a kép számára egy tervszerűen felépített, színben és formában összecsendülő alkotás. De nem áll abban az értelemben, hogy „témái” klasszikusok. Alapjában véve nem folytatója ő mindünk Székely Bertalan és Lotz Károly pikturájának, kik gondolkodásban és érzésben függtek a régletől és technikájukban is követők maradtak. Már abban az időben, mikor Herman Lipót sötét, lazuros galériatónusban festett, más volt, mint ők. Természetes és nem mindig letempított érzéklisével, mondhatni iskolakerülő temperamentumával, már akkor is

inkább az újtók közé számított. Első kompozícióiban az akt szinte magában élt, formáin kiütöközt a nyersen áradó vitalitás, mit a magyar Alföldről hozott a művész, és nem vált még a mozdulat táncleptű ornamentiévé, egy színekben rezgő áomvilág dús jelképévé. Ahol a sikeres megoldáshoz közel jutott Herman Lipót, mindig ott lapangott a széptéves veszedelme is. Sokáig tartott, míg átélte annak igazságát, hogy a festői kompozíció egy külön világot zár magába és egy egyetemes szimbólum varázsával bír. Sokáig tartott, míg a közvetlen s lenyűgöző érzéki benyomás alól felszabadulván, elhagyta a játékos és megejtő kifejezőmodort, a formákon elsiklő, de belsőleg még elrendezetlen s nem ritkán üres építést. De legtovább tartott, míg a formák világához megtalálta a hozzáillő gazdag és színes hangszerezést. Száz meg száz kísérlet után talán csak most jutott el odáig, hogy képei elgondoltságuk állapotában kibalanszrozottak és a kivétel pillanatában már telve vannak anyagszerű s bölcs józansággal.

Mi hozta létre nála ezt a lebiggadást? Kritikusai szeretik arra hivatkozni, hogy Herman Lipót megjárta a világháborút és az élet megérelte benne a művészt. Lehet, hogy így van, és ő maga is, életéről elmélkedve azt találja, hogy e kor mozgalmas eseményei mindjobban belevittek abba a vigyázz-állásba, mely nélkül az értelmes ember maga alól csakhamar elveszti a talajt. Egy igazi művész fejlődése azonban nem egyszerű függvénye a külső történéseknek. Ki más van hivatva arra, hogy döntő kifejezést adjon a lelket formáló belső erőknek, ha nem a művész? A tudós, a kutató, a közéletben szereplő és más ember élete jobban távolodhatik el magától, mint a művészé, ki szubjektívitásának egyetlen hivatott öre és fejlesztője. Csak a saját világán belül haladhat előre az alkotó tehetség. Magába merülve egyre nagyobb egységben fogja át énjét és ennek a titkos érzésfolyamatnak eleven tanui gyanánt születnek meg munkái. E megállapítások talán közhelyzűek, de nem kerülhetők el oly művész elemzésében, kinek festészete nem csupán a szemnek szól. Herman Lipót képei látásra valami kíváncsisággal is ébrednek bennünk: keressük itt az embert, ki örök déli napsütésben látja

HERMAN LIPÓT: A MŰVÉSZ ANYJA
Az Orsz. M. Szépművészeti Múzeum III. Magyar Képtárlata

HERMAN LIPÓT: ÖNARCKÉP, 1905

HERMAN LIPÓT: ERDŐ BELSEJE

HERMAN LIPÓT: ÚT AZ ITATÓHOZ. 1924

Az Orsz. M. Szépművészeti Múzeum Új Magyar Képtárában

HERMAN LIBPÓT: KODÁLY ZOLTÁN ARCKÉPE. 1924

HERMAN LIBPÓT: MOLNÁR GÉZA, ARCKÉPEZINT

HERMAN LIPÓT: LELLEI TÁJ
Budapesti székesfőváros telődése

HERMAN LIPÓT: FALLSI ÚTCA

a világot s kinek buja tájai úgy termelik ki magukból a szép lényt, mintha gyökere volna a természetben. Megismerni szeretnők az embert, kinek életvidámsága a bukolikus hangulattól a harsanásig minden fokon meg tud szólalni és figyelésre készíteni. Ki ez a tántoríthatatlan optimista, ki arcképe mellé sohasem tudná odafesteni a muzsikáló halált, az enyészetet lehelő csontvázat?

A kritikus itt megáll egy pillanatra. Úgy érzi, hogy amit eddig mondott, nem a művészt jellemezte, csak az alaphangnemet kereste, melyen Herman Lipót művészete felépült. De hátra van még a nehezebb feladat, számot vetni a „teljesített” dolgokkal, vajjon több van-e bennük az ígéretnél és jószándéknál.

Egy séta a most zárult kollektív bemutató képei közt megadja a feleletet erre is. Nagyjában három kialakult csoportban táruul ma előttünk Herman Lipót festészete. Az elsőt az ú. n. nagy kompozíciók teszik. Nézzük tehát, mit mond pl. a „Nyári örömlők” című festménye? A téma benne mindennapi és mellőzi az allegóriás vagy biblikus hangulatot, mely sok régi képnek alap gondolata. Szép női aktok és forró nyári természet bontakoznak itt egymásba, mintha tükröképei lennének egymásnak. A szem úgy érzi, hogy nincs egy mozdulat emberben és növényben, mely magáért való lenne, s a képelemek kölcsönhatásából valami összhangféle száll felénk. De csakugyan megvan-e ez a harmónia a képben? Úgy találjuk, hogy a megoldás fele úton megakadt. Herman Lipót ösztönössége eleve kizárja, hogy dekoratív hatásokban kiélje magát; esetje inkább vibráló tapintó-eszköz, mint álomszerűen suhanó szárny, és a testnélküli szépről nem tud mesélni. De drámatisága sem oly erős, hogy az életöröm jelenéseiből kihozza a látományszerűt. Mint biztoskezü és fölényes ura a festői kifejezésnek, nem technikában, de lendületben maradt el a téma mellől. S bár nyomát nem látjuk a tépelődésnek vagy benső harcnak, mely a képgondolat megvalósítása közben nyugtalaníthatta, hinni szeretnők, hogy térdre roskadva küzdött az eredményért, mint ahogy másik képén a bibliai Jákob viaskodik az arkangyallal.

Képei másik csoportjára ráillik a kiskompozíció elnevezés. Régi mestiereknél, hasonló felfogású alkotások előtt, kabinet-művésztről beszélünk. Azonban nem a kisméretűség adja meg e képek igazi jellegét, inkább az, hogy a kabinet-méretben belül lírai teljességgel csendül ki a megalkotás nagyszerű pillanata. A tájkép nem összetett színpad bennük, hanem megfontoltan látott és kiegyensúlyozott tér és a futólagosan odahelyezett alakok csakugyan vérbeli testvérei az ég, föld és vizek hármasegységének. A festés modora e képekben biztos és nedvdús, az egész mindenképpen belső elkészültségre vall. Könnyen el tudjuk hinni, hogy sokan ezt várták és szerették mindig Herman Lipót művészetében.

A harmadik csoport műveit az jellemzi, hogy látszólag nem is kompozíciók, hanem a természet előt készült studiumok. Bizonyos tekintetben meglepetést jelentenek, bár nyomuk megvan kezdet óta Herman Lipót kísérletei közt. Balaton és dunamenti képeire gondolunk. Méretük nagyobb, mint az előző csoporté és színkezelésük is más. Határozott és rajzos struktúrájukon belül egy égő színvilágban oldódnak fel e képek. Aki valaha déli verőfényben belenézett a természetbe, érezhette talán, hogy van egy pillanat, mikor az örök szikrázás lélekzeftojta megáll és egy kitartott szünetben ünnepli önmagát. Ilyen hangulatot érzünk e képekben is és festőjük úgy áll előttünk, mint egy karmester, ki a zenei fokozások csúcán egy biztos mozdulattal megállítja a sokszavú szólamot. Nem véletlen alkotások ezek Herman Lipót oeuvre-jében. Néhány év óta Iványi-Grünwald Béla társaságában dolgozik nyaranta és a barátság eredményeit gyümölcsözteti munkáiban. E halk és finomidegzett barátunk sokat köszön Herman Lipót, főleg azt, hogy kvalitáserzéze a színekkel szemben fogékonyabb és érzékenyebb lett. Csak természetumuk választa el őket. Iványi-Grünwald Béla szentítevben és keresőbben alkotja tájleírásait; Herman Lipót robusztus vérmérséklete csak a lelkiismeretességét vette át tőle, a többi megtalálta magában. Ahogy ma repraesentálódik, kétségtelenül lesz még mondanivalója és lesznek készséges figyelői.

DR. EISLER MIHÁLY JÓZSEF

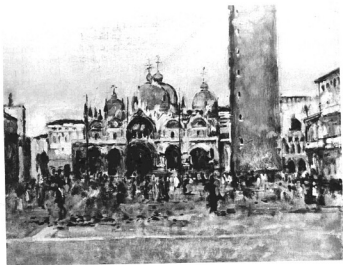
HERMAN LIPÓT: ALVÓ AKT
Solti János ír tulajdonságra

HERMAN LIPÓT: NIMFÁK. Raiz
Az Orsz. M. Szépművészeti Múzeum tulajdonságra

HERMAN LIPÓT: KILÁTÁS A SZT. GELLÉRT-HEGYRŐL

HERMAN LIPÓT: VELENCE